

Danijel Baturina*

Pregledni znanstveni rad
UDK 316.32(497.5):614.4
DOI: <https://doi.org/10.25234/pv/22774>
Rad primljen: 21. srpnja 2022.
Rad prihvaćen: 19. siječnja 2023.

UVIDI U DJELOVANJE CIVILNOG DRUŠTVA U HRVATSKOJ U VRIJEME PANDEMIJE BOLESTI COVID-19

Sažetak: *Pandemija bolesti COVID-19, s početkom u 2020. godini, stavila je velika ograničenja i značajne izazove za organizaciju društvenog i ekonomskog života. U ovom se radu analiziraju načini na koje je civilno društvo reagiralo na pandemiju bolesti COVID-19. Osim toga, iznesene su neke od prilagodbi i mogućnosti doprinosa društvu u okolnostima pandemije.*

U ovom se radu htjelo, koristeći kvalitativni istraživački pristup, obuhvatiti priče koje su organizacije civilnog društva objavljivale na stranici ZADobroBIT.hr. Tematska analiza je u različitim dimenzijama pokazala da su organizacije civilnog društva bile ponajviše usmjerene prema općoj populaciji i različitim ranjivim skupinama. Ranjive skupine posebno su prepoznate kao one kojima je potrebna dodatna potpora u vrijeme događanja priča. Aktivnosti civilnog društva tijekom pandemije u Hrvatskoj prema općoj populaciji usmjerene su prema sferi novih potreba vezanih za civilnu zaštitu. Djelovali su i na očuvanju svakodnevnog života zajednice kroz različite tipove aktivnosti. Informiranje i edukacija bile su usmjerene na stvaranje novih i zadržavanje postojećih informacijskih i edukacijskih praksi koje su prilagođene okolnostima pandemije. Rezultati istraživanja također pokazuju da su organizacije značajno promijenile ali i brzo prilagodile svoj rad, uz pomoć tehnologije te dijelom koristeći volonterski rad.

Analiza sugerira da je civilno društvo pokazalo svoju fleksibilnost i mogućnost brze reakcije na novonastajuće socijalne potrebe, ali se i naglašavaju kontekstualna ograničenja kad je posrijedi njegovo djelovanje. Stoga se u radu diskutira o položaju i ulozi civilnog društva u „novom normalnom“ i kakav to može imati utjecaj na njegov daljnji razvoj u hrvatskom socio-političkom okružju.

Ključne riječi: *civilno društvo, organizacije civilnog društva, volontiranje, pandemija bolesti COVID-19, Hrvatska*

* Dr. sc. Danijel Baturina, docent Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 3, 10000 Zagreb. E-adresa: danijel.baturina@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9063-305X>.

1. UVOD

Pandemija bolesti COVID-19, s početkom u 2020. godini, stavila je velika ograničenja i značajne izazove za organizaciju društvenog i ekonomskog života. Uz to, zagrebačko područje bilo je pogođeno i razornim potresom u ožujku 2020. godine koji je izazvao velike štete. Značajne prilagodbe jasno su istaknute i reakcijama koja su diljem Europe pa tako i u Hrvatskoj radi zaštite zdravlja u znatnoj mjeri ograničile kretanja stanovništva. Ekonomske aktivnosti dijelom su suspendirane te se zbog toga mogu očekivati značajne negativne posljedice.¹ Vlada je reagirala različitim tipovima programa i mjera kojima je željela smanjiti negativne efekte te nove krize². Očuvanje civilnog života i kao i ostvarivanje socijalnih i drugih prava došlo je pod znak pitanja. Osim ekonomskih učinaka koji se u Hrvatskoj procjenjuju višestruko negativnima,³ šira istraživanja pokazuju posljedice i na dobrobit ljudi⁴ kao i mentalno zdravlje. U Hrvatskoj se pokazuje da se većina građana relativno uspješno nosi s krizom, no izražava se neizvjesnost oko trajanja pandemije i kod dijela populacije se nailazi na teškoće s mentalnim zdravljem.⁵

Iako se značenje pojma mijenjalo, civilno društvo uvijek se vezalo uz socijalni i politički život, izvan sfere privatnosti, odnosno obitelji.⁶ Može se reći da je civilno društvo prostor između obitelji, države i tržišta gdje se građani udružuju radi promicanja zajedničkih interesa. Salamon i Anheier⁷ definiraju da je to mnoštvo privatnih, neprofitnih i nevladinih organizacija koje su se pojavile u posljednjih nekoliko desetljeća u gotovo svakom kutku svijeta da pruže mogućnosti građanima da ostvare individualne inicijative u privatnoj potrazi za javnim svrhama. No civilno društvo i njegove organizacije nadilaze često sektorsko određenje i naglašavaju aspekte poput kolektivnih građanskih akcija, povjerenja, civilnosti, zauzimanja za opće dobro i drugih.⁸

Cilj ovog rada je, u kontekstu dosad ograničenih podataka i uvida, dati manji doprinos analizi načina na koje je civilno društvo reagiralo na pandemiju bolesti COVID-19 te opisati i ilustrirati njihove prilagodbe i mogućnosti doprinosa društvenoj dobrobiti u pandemijskim okolnostima. Postoje indicije i uvidi iz drugih istraživanja da je kriza negativno utjecala na rad OCD-ova te promijenila načine njihova djelovanja, što se želi sagledati u hrvatskom kontekstu.

U prvom dijelu rada daje se kratki prikaz civilnog društva u Hrvatskoj, njegovih karakteristika i trendova razvoja. Drugi dio rada će, nakon prikaza metodološkog pristupa, dati

1 OECD, *The Covid-19 crisis in Croatia*. (OECD, 2020).

2 Više o različitim mjerama: <https://www.koronavirus.hr/vladine-mjere/101>.

3 Lucija Rogić Dumančić, Željko Bogdan, Irena Raguž, Irena Krištić, 'Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo', (2021) 28 *Ekonomika politika* u 2021. Godini – Hrvatska poslije pandemije, 121.–163., <https://econpapers.repec.org/bookchap/hdeopbook/28.htm>.

4 Eurofound, *Living, working and COVID-19, COVID-19 series*, (Publications Office of the European Union, 2020).

5 Dinka Čorkalo Biruški, Margareta Jelić, Iva Kapović, Nikola Baketa, Kosta Bovan, Francesca Dumančić, Marko Kovačić, Ivan Tomić, Mirjana Tonković, Ena, Uzelac, *Preživjeti i živjeti. Hrvatsko društvo u vrijeme koronakrize*. (Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020). No preliminarni rezultati drugog vala istraživanja ukazuju na moguće pogoršanje mentalnog zdravlja stanovništva: https://zivim.gloria.hr/zivim/disem/drugi-val-potresa-jako-je-oslabio-nasu-psihu-a-krizu-pandemije-najteze-prolaze-mladi-samci-15053698?utm_source=jutarnji.hr&utm_medium=pagebreak&utm_campaign=dr_pb.

6 Jurgen Kocka, *Civil society from a historical perspective*. (2004) 12(1), *European Review* 65.–79.

7 Lester Salamon, Helmut K. Anheier, *The Emerging Nonprofit Sector: An Overview* (Manchester University Press, 1996).

8 Jelena Matančević, Gojko Bežovan, 'Dometi i ključni čimbenici razvoja civilnog društva u Hrvatskoj temeljem tri vala istraživanja' (2013) 20(1) *Revija za socijalnu politiku*, 21.–41.

prikaz rezultata tematske analize, o načinu djelovanja civilnog društva u Hrvatskoj za vrijeme pandemije. Nadalje će se diskutirati o položaju i ulozi civilnog društva u „novom normalnom“ i kakav to može imati utjecaj na njihov daljnji razvoj u socio-političkom okružju Hrvatske. Teoretske ustanovljene prednosti i funkcije bit će korištene kao „prizma“ za sagledavanje djelovanja civilnog društva. U zaključku će se dati završni osvrt, određene preporuke kao i navesti ograničenja istraživanja.

2. CIVILNO DRUŠTVO U HRVATSKOJ – KRATKI PREGLED KLJUČNIH KARAKTERISTIKA

Od Hrvatske samostalnosti primjetan je značajan napredak i poboljšanja zakonskog i okvira politika za civilno društvo.⁹ U hrvatskom kontekstu civilno društvo ponajviše se poistovjećuje s djelovanjem kroz pravni oblik udruge. Pravno je uređen kroz nekoliko novela zakona o udrugama. Prvi Zakon o udrugama (od samostalnosti) donesen je 1997. godine, a sljedeći, koji je bio više u skladu s europskim standardima, 2001. godine. Aktualna verzija Zakona iz 2014. ide u smjeru većeg normiranja djelovanja organizacija u sektoru.¹⁰ Tijekom devedesetih godina dvadesetog stoljeća porezni okvir djelovanja organizacija civilnoga društva bio je ograničavajući. No okvir se dijelom mijenjao. Primjerice, od 1. siječnja 2001. pravne i fizičke osobe mogu davati neprofitnim organizacijama pa i zakladama, porezno priznate donacije no ta mogućnost se ne koristi često.¹¹

Nekoliko je značajnih momenata izgradnje institucionalne infrastrukture razvoja civilnog društva u Hrvatskoj. Ured za udruge Vlade RH osnovan je 1998. s ciljem jačanja partnerstva te izgradnje dijaloga između Vlade Republike Hrvatske i organizacija civilnoga društva. Značajan moment je i osnivanje Savjeta za razvoj civilnoga društva (2002. godine). Savjet za razvoj civilnoga društva savjetodavno je tijelo Vlade Republike Hrvatske koje djeluje na razvoju suradnje Vlade i organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj. Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva (NZCRD) osnovana je 2003. godine posebnim zakonom (Narodne novine 173/2003) s ulogom razvijanja suradnje, povezivanja i financiranja organizacija civilnoga društva.

9 Početke civilnih inicijativa u Hrvatskoj pratimo od kraja 19. i početka 20. stoljeća. U doba socijalističkog razvoja nije bilo moguće govoriti o slobodi udruživanja, ona je bila dirigirana i kontrolirana. Razvoj civilnog društva nakon samostalnosti, posebice u socijalnom području, prvotno se vezao za prognaničku i izbjegličku krizu u čijem su prevladavanju pomagale brojne međunarodne i inozemne humanitarne organizacije. Načelo slobode udruživanja građana u socijalističkom je razdoblju bilo uređeno Zakonom o društvenim organizacijama i udruženjima građana. Zadnja je novela ovoga Zakona usvojena 1990. godine. Navedeni Zakon poslužio je kao okvir za osnivanje, registraciju i djelovanje udruga do 1997. godine kada je donesen Zakon o udrugama. Gojko Bežovan, Utjecaj organizacija civilnog društva u Hrvatskoj' (2003) 34(3–4) Revija za sociologiju 127.–142. Gojko Bežovan, 'Civilno društvo i kombinirana socijalna politika', u Vlado Puljiz, Gojko Bežovan, Teo Matković, Zoran Šućur, Siniša Zrinščak (ur.), Socijalna politika Hrvatske. (Pravni fakultet u Zagrebu, 2008). Gojko Bežovan, Siniša Zrinščak, Civilno društvo u Hrvatskoj (Hrvatsko sociološko društvo, 2007).

10 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' u Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), Social Development Today: Ways of Understanding & Practices. (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019). Gojko Bežovan, Jelena Matančević, Danijel Baturina, 'Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima' (2016) 23 (1) Revija za socijalnu politiku 61.–80.

11 Gojko Bežovan, 'Civilno društvo i kombinirana socijalna politika' u Vlado Puljiz, Gojko Bežovan, Teo Matković, Zoran Šućur, Siniša Zrinščak (ur.), Socijalna politika Hrvatske. (Pravni fakultet u Zagrebu, 2008).

Relevantni programi i strategije koje su oblikovale današnje stanje sektora počele su se implementirati početkom milenija.¹² Moguće najvažnija je Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva. U inačici za razdoblje od 2006. do 2011. zagovara se uključivanje organizacija civilnog društva za pružanje javnih usluga u području socijalne skrbi, zdravstva i obrazovanja. Ta strategija je doživjela iteraciju 2011. – 2016. godine, no strategija za razdoblje od 2017. do 2021., iako pripremljena, nije donesena.¹³ Proces pridruživanja Hrvatske Europskoj uniji dijelom je rezultirao europeizacijom procesa određenih javnih politika, uključujući politike prema civilnom društvu.¹⁴

Broj registriranih udruga na dan 31. ožujka 2020 bio je 51.679 od čega 25 % u Zagrebu. Distribucija organizacija civilnog društva pokazuje da su one većinom koncentrirane u velikim gradovima. U broju udruga prema djelatnostima¹⁵ najviše se ističe sport 20,3 %; slijede kultura i umjetnost 14 %, obrazovanje, znanost i istraživanje (8,8 %) te socijalne djelatnosti sa 7,8 %.¹⁶

Prethodna istraživanja pokazuju da su ljudski resursi i izvori financiranja izvori nestabilnosti za većinu organizacija.¹⁷ U prosjeku, relativno najveći udio prihoda organizacija čine sredstva od Vlade, odnosno različitih ministarstava i Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva. Sagledavajući financijski okvir djelovanja civilnog društva postoje neki ključni podaci o djelovanju udruga. Za financiranje udruga iz državnog proračuna u 2018. godini prema području djelovanja najviše se sredstava dodijelilo za socijalne djelatnosti (28,28 %), zatim sport (22,03 %) te kulturu 12,02 % od ukupno dodijeljenih 907.332.079,62 HRK. Udruge su pritom u 2019. godini imale ukupne prihode 7.083.140.335 HRK te rashode 6.868.983.887 HRK.¹⁸ Udio organizacija sa stabilnim ljudskim resursima je malen. Slaba financijska održivost unutar trećeg sektora u cjelini otežava zapošljavanje i zadržavanje stručnjaka te obrazovanih mladih osoba. Neodrživi i slabi ljudski resursi prepreka su jačem profesionalnom razvoju organizacija trećeg sektora kao i njihovoj održivosti.¹⁹

- 12 Prvi je bio Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora u Republici Hrvatskoj 2000. godine s prioritetom u suradnji Vlade i neprofitnog sektora te povećanju utjecaja organizacija civilnoga društva u kreiranju, provedbi i praćenju javnih politika.
- 13 Osim navedenih ističemo i Zakon o socijalnoj skrbi iz 1998. godine uređuje da vjerske zajednice, trgovačka društva, udruge i druge domaće i strane pravne i fizičke osobe mogu obavljati djelatnost socijalne skrbi.
- 14 Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Izgradnja identiteta: izazovi profesionalizacije organizacija civilnog društva. Civicus-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj' (istraživački izvještaj CERANEO, 2011).
- 15 Ove podatke treba uzeti kao okvirne jer se udruge mogu registrirati za jedno ili više područja djelovanja i odnose se na 34.800 udruga koje su uskladile svoje statute sa Zakonom o udrugama te ne obuhvaćaju udruge koje se smatraju pasivnima (13.347), koje više od osam godina nisu održale skupštinu.
- 16 Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Udruge u Republici Hrvatskoj (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2020).
- 17 Danijel Baturina, Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Republike Hrvatske (doktorska disertacija Pravni fakultet Zagreb, 2016).
Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' u Martin Auferbauer Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), Social Development Today: Ways of Understanding & Practices (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).
- 18 Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Udruge u Republici Hrvatskoj (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2020).
Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, Izvješće o financiranju projekata i programa organizacija civilnoga društva iz javnih izvora u 2018. godini (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2019).
- 19 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' u Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), Social Development Today: Ways of Understanding & Practices, (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).
Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Izgradnja identiteta: izazovi profesionalizacije organizacija civilnog društva. Civicus-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj' (istraživački izvještaj CERANEO, 2011).

No broj zaposlenih u udrugama, prema izvještaju Ureda za udruge Vlade Republike Hrvatske (2020), recentno raste te je 2017. godine bio 14.059 a 2019. godine 17.961. Isto se događa i s brojem volontera (43.904 osobe 2017., 52.673 volontera 2019. godine). Razina volontiranja uglavnom je niska. U Hrvatskoj je dosad provedeno nekoliko istraživanja o volontiranju²⁰ koja ukazuju na tu činjenicu. Istraživanje Civicus Civil Society Index 2008. – 2010.²¹ pokazalo je da 8,85 % građana volontira u socijalnim organizacijama civilnog društva.²²

Država i dalje ima značajnu ulogu u oblikovanju mogućnosti djelovanja civilnog društva:²³ provodeći pretjeranu regulaciju u razvoju usluga i socijalnih programa (a socijalni programi se ne razvijaju koordinirano)²⁴ što za posljedicu ima određeni paralelizam kao i nejednakosti u opsegu i izdašnosti programa, kao i djelovanja civilnog društva. Utjecaj građana na javne politike ostaje malen iako se prepoznaju područja utjecaja civilnog društva na socio-ekonomski razvoj Hrvatske.²⁵ Istraživanja CIVICUS-ova Indeksa civilnog društva²⁶ pokazuju da organizacije civilnog društva teško ostvaruju utjecaj, a država im ne honorira dobre prakse u različitim područjima razvoja. Istraživanja su pokazala i probleme umreženosti hrvatskih civilnih organizacija.²⁷

Osim navedenih postoje druga obilježja djelovanja civilnog društva u Hrvatskoj na koja ćemo se, kao i na neke tekuće trendove, osvrnuti u diskusiji istraživačkih rezultata.

Uz razvoj civilnog društva kao kontekst sagledavanja djelovanja civilnog društva u Hrvatskoj bitno je naglasiti teorijski okvir organizacijskog djelovanja civilnog društva.

Udruge često navode probleme s nedostatnim brojem zaposlenih osoba te negativnim stavovima okoline. Jasminka Juretić, Ines Jakovičić, Rodna ravnopravnost u vrednovanju rada i zadovoljstva radom u organizacijama civilnoga društva (Prostor rodne i medijske kulture K-zona, 2014).

Kao najznačajnije prepreke za nastavak karijere u organizacijama u sektoru ispitanici jednog istraživanja navode loše uvjete rada i stres. Nataša Škrbić, Martina Stažnik, Odgovornost i predanost pod stresom – analiza stanja zaposlenosti mladih i planiranja dugoročne profesionalne karijere u organizacijama civilnog društva u RH, (DIM – Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj, 2008).

- 20 Gordana Črpić, Siniša Zrinščak, 'Civilno društvo u nastajanju: slobodno vrijeme i dobrovoljne organizacije u Hrvatskoj' u Josip Baloban (ur.), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa* (Golden marketing, 2005). Gordana Forčić, Volonterstvo i razvoj zajednice. Sudjelovanje građana u inicijativama u zajednici. Istraživanje uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad (SMART – Udruga za razvoj civilnog društva, 2007). Jasminka Ledić, Biti volonter/volonterka? Istraživanje uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad (SMART – Udruga za razvoj civilnog društva 2001).
- 21 Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Izgradnja identiteta: izazovi profesionalizacije organizacija civilnog društva. Civicus-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj' (istraživački izvještaj CERANEO, 2011).
- 22 Procjene o volontiranju u znatnoj se mjeri razlikuju ovisno o izvorima i različitoj konceptualizaciji volonterskog angažmana.
- 23 Danijel Baturina, Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Republike Hrvatske (doktorska disertacija Pravni fakultet Zagreb, 2016). Jelena Matančević, Gojko Bežovan, 'Dometi i ključni čimbenici razvoja civilnog društva u Hrvatskoj temeljem tri vala istraživanja' (2013) 20(1) Revija za socijalnu politiku, 21.–41.
- 24 Paul Stubbs, Siniša Zrinščak, 'Europeizacija i socijalna politika: između retorike i stvarnosti' u Vlado Puljiz, Slaven Ravlić, Vladimir Visković (ur.), Hrvatska u Europskoj uniji: kako dalje? (Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2012).
- 25 Danijel Baturina, Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Republike Hrvatske (doktorska disertacija Pravni fakultet Zagreb, 2016). Gojko Bežovan, Siniša Zrinščak, Civilno društvo u Hrvatskoj (Hrvatsko sociološko društvo, 2007).
- 26 Gojko Bežovan, Jelena Matančević, *Civilno društvo i pozitivne promjene* (Školska knjiga, 2017).
- 27 Gojko Bežovan, Jelena Matančević, Danijel Baturina, 'Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima' (2016) 23 (1) Revija za socijalnu politiku 61.–80. Gojko Bežovan, Jelena Matančević, *Civilno društvo i pozitivne promjene* (Školska knjiga, 2017).

Velik se broj autora bavio istraživanjem civilnog društva u smislu njegovih brojnih funkcija i vrlina.²⁸ Civilno društvo može ispunjavati različite funkcije u društvu. Primjerice Fazi i Smith,²⁹ ističu tri glavne funkcije civilnog društva. To su demokratske funkcije, stabilizirajuće funkcije jačajući kulturu povjerenja i suradnje te gospodarske funkcije. Slično Anheier i Toepler³⁰ identificiraju tri uloge koje civilno društvo ima, a odnose se na pružanje različitih socijalnih usluga, jačanje socijalne kohezije i uloga socijalnih inovatora. Kendall i Anheier³¹ sagledavaju civilno društvo kao važan čimbenik posredovanja sustavnih promjena. Prvo, civilni sektor može biti poželjan saveznik države u mobilizaciji dodatnih ljudskih i financijskih resursa. Drugo, aktivnosti civilnog sektora igraju veliku ulogu u razvoju socijalnoga kapitala. Treće, civilni sektor, često se baveći i teško rješivim socijalnim problemima, signalizira javnosti da je nešto napravljeno i učvršćuje legitimnost socijalnih programa te na kraju civilni je sektor inkubator i pokretač socijalnih promjena, često povezanih s intervencijom u ograničenom vremenu i uz ograničena sredstva.

Također, kao prednosti organizacija civilnog društva³² navode se da one nisu birokratizirane te je njihova fleksibilnost važna u socijalnim intervencijama koje su trenutnog karaktera. Neka iskustava organizacija civilnog društva na međunarodnoj razini u vrijeme krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19³³ pokazuju da one brzo preuzimaju nove funkcije i identitete.

Organizacije civilnog društva trebale bi ponajprije biti vođene normama i vrednotama te njihovi ciljevi ne bi trebali biti stjecanje moći i prihoda, stoga potencijalno mogu biti učinkovitije te imati nižu cijenu dobara i usluga.³⁴ Isto tako, mnogi drugi autori³⁵ povezuju civilno društvo s različitim normama i vrijednostima.

Ovaj rad će pokušati nasloviti koliko je u pandemijskim okolnostima civilno društvo u Hrvatskoj pokazalo fleksibilnost u svom djelovanju, koristilo svoje resurse za rad na adresiranju socijalnih potreba i time bilo jedan od dionika koji je pružilo određene stabilizirajuće funkcije u hrvatskom društvu.

3. METODOLOŠKE NAPOMENE

Cilj rada je bio dati uvid u djelovanje jednog dijela civilnog društva u pandemijskim okolnostima. Stoga će se sagledati dva ključna istraživačka pitanja. Prvo, u kojim područjima i

28 Kees Biekart, Alana Fowler, 'A research agenda for civil society: introduction and overview' in Kees Biekart, Alana Fowler (eds), *A Research Agenda for Civil Society*, (Edward Elgar, 2022).

29 Elodie Fazi, Jeremy Smith, *Civilni dijalog*. (Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge, 2007)

30 Helmut K Anheier, Stefan Toepler, (2019) 'Policy Neglect: The True Challenge to the Nonprofit Sector' (2019). 10(4) *Nonprofit Policy Forum*. 1.–9.

31 Jeremy Kendall and Helmut K. Anheier (eds), *Third Sector Policy at the Crossroads? An International Nonprofit Analysis* (Routledge, 2001).

32 Gojko Bežovan, *Civilno društvo* (drugo izdanje, Nakladni zavod Globus, 2005).

33 Richard Youngs, *Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society* (Carnegie Endowment for International Peace 2020).

34 Gojko Bežovan, *Civilno društvo* (drugo izdanje, Nakladni zavod Globus, 2005).

35 Primjerice Michael Edwards, *The Oxford handbook of civil society* (Oxford University Press, 2011).

prema kojim skupinama je civilno društvo reagiralo na pandemiju bolesti COVID-19 te drugo, kakve su njihove prilagodbe rada i mogućnosti djelovanja u pandemijskim okolnostima.

Istraživanje se temelji na kvalitativnom istraživačkom pristupu, budući da on omogućuje dublje razumijevanje fenomena i procesa,³⁶ u ovom slučaju prilagodbi djelovanja organizacija civilnog društva na okolnosti pandemije bolesti COVID-19. Korišten je pristup tematske analize koji se fokusira na identificiranje, analiziranje i interpretiranje obrazaca (tema) unutar podataka³⁷. Tematska analiza se označava kao fleksibilan i koristan istraživački alat³⁸ koji je prikladan za analiziranje različitog tipa podataka, od podataka prikupljenih tradicionalnim metodama prikupljanja podataka licem u lice (intervjui i fokus grupe) do tekstualnih podataka iz kvalitativnih anketa ili onih prikupljenih metodama temeljenim na pričama, ili podataka iz online foruma za raspravu ili drugih medijskih izvora³⁹. U ovom slučaju, kao strategija analize podataka korištena je tematska analiza putem nacрта⁴⁰ odnosno analiza prema nacrtom definiranom tematskom okviru prilagodbe djelovanja civilnog društva u okolnostima pandemije bolesti COVID-19. Strategija analize druge razine tema temeljila se na deduktivno-induktivnom procesu definiranja tema i pojmova. Proces tematske analize je uključivao, nakon uzorkovanja, sređivanje i upoznavanja s empirijskom građom, kodiranje, nakon kojeg su se izabrali i definirali relevantni pojmovi i teme unutar šireg tematskog okvira prilagodbe djelovanja civilnog društva.

U ovom radu se htjelo obuhvatiti i analizirati priče koje su organizacije civilnog društva objavljivale na stranici ZADobroBIT.hr⁴¹ (istovremeno i na *Facebook* stranicama iste inicijative). Uzorak dokumenta za analizu činile su sve priče o odgovorima civilnog društva u pandemiji objavljene na navedenoj stranici ZADobroBIT.hr.⁴² Jedinica analize bila je pojedina priča, dok su jedinice kodiranja unutar priča bile rečenica ili više rečenica koja predstavljaju pojedinu ideju. Ukupno je riječ o 81 priči koje su prikupljene u periodu od 2. travnja do 10. lipnja 2020.⁴³ Priče su imale u prosjeku 366 riječi (raspon od 48 do 1488). U njima su pod naslovom akcije „Važno je imati podršku – naše priče“ udruge dale svoje samoiskaze u obliku priča o načinima na koje djeluju u vrijeme pandemije bolesti COVID-19, tj. na koje načine ostvaruju društveni utjecaj u promijenjenim okolnostima. Iako su priče bile javno dostupne, zatražen je i dobiven pristanak za njihovu analizu od organizacije koja je prikupljala i objavljivala priče.

36 Goran Milas, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (Naklada Slap, 2005).

37 Virginia Braun, Victoria Clarke, 'Using thematic analysis in psychology' (2006) 3(2) *Qualitative research in psychology*, 77.–101.

38 Mostafa Javadi, Koroush Zarea, 'Understanding thematic analysis and its pitfall' (2016) 1(1), *Journal of client care*, 33.–39.

39 Gareth Terry, Nikki Hayfield, Virginia Braun, Victoria Clarke, 'Thematic analysis' in Carla Willig, Wendy Stainton Rogers (eds), *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. (SAGE Publications, 2017).

40 Goran Milas, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (Naklada Slap, 2005).

41 <https://www.zadobrobit.hr/>. Platforma ZaDobroBIT! okuplja filantropske inicijative te ih spaja s društveno korisnim akcijama koje traže neki oblik pomoći. Platformu ZaDobroBIT! inicirala je i podržala Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva. Vodenje i koordinaciju platforme tijekom 2016. godine preuzela je Europska zaklada za filantropiju i društveni razvoj. Također priče su prenesene i na stranici Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva: <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/news/vazno-je-imati-podrsku-nase-priče/2020-06-02>.

42 Bitno je napomenuti da je poziv upućen zakladama preko foruma zaklada ZaDobroBIT, odnosno svim njihovim članicama. Što se tiče udruga, njima je poziv slala Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, a poziv je išao svim udruagama koje su u tom trenutku bile njihovi korisnici.

43 Priče su objavljivane redovito do 10. lipnja te je nakon toga još jedna priča objavljena 18. rujna 2020. godine. Poziv za dostavu priča, zajedno s obrascem za pisanje priče poslan je od strane Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva njihovim brojnim korisnicima te prema 38 zaklada preko foruma zaklada ZaDobroBIT.

Autori nisu navedeni, no prema načinu na koji opisuju djelovanje organizacija može se pretpostaviti da su to bile ključne osobe poput predsjednika/-ce ili voditelja/-ice projekta. Ukupno trideset pet gradova ili općina bili su navedeni kao mjesta provođenja akcija. Kao mjesto provođenja akcija najistaknutiji je Zagreb u kojem su provedene 32 od 81 akcije. Nakon njega su slijedili Split i Osijek s pet te Varaždin s tri. Nekoliko gradova i općina bilo je zastupljeno u dvije priče, a velika većina s jednom. Geografska distribucija bila je diljem cijele Hrvatske.

4. REZULTATI

Mjesta provođenja akcija, kao što smo već naveli, bile su lokalne zajednice u kojima su djelovale organizacije. Neke su imale širi županijski doseg, posebno one humanitarnog i volonterskog tipa kao i one koje su pružale socijalne usluge svojim članovima ili drugim ranjivim skupinama.

Tablica 1. *Tematska analiza: Prilagodba djelovanja civilnog društva*

Teme	Pojmovi
Ciljane skupine u fokusu	Opća populacija Osobe s invaliditetom Djeca i mlade osobe Starije osobe Branitelji
Naslovljene socijalne potrebe	Socijalne usluge i podrška, potpora ranjivim skupinama Svakodnevni život i život zajednice Civilna zaštita Informiranje i edukacija Građanska i socijalna prava
Izmijenjeni načini rada	Korištenje tehnologije Rad od kuće Promjena organizacije rada
Načini volonterskog angažmana	Volontiranje za hitne potrebe nastale zbog pandemije Novi načini volontiranja prema ranjivim skupina.

Među ciljanim skupinama najviše je bila zastupljena opća populacija; nakon njih osobe s invaliditetom te djeca i mladi. Pokazalo se da su organizacije civilnog društva bile brze i prilagodljive što se tiče reakcije i umjerenosti na potrebe opće populacije.

Udruga Vestigium

„Budući udruga Vestigium djeluje kao društveni centar kvarta Vrbani i šire, morali smo zatvoriti svoja vrata fizičkog prostora, ali je virtualni posebno zaživio. Umjesto tržnice subotom organizirali smo dostavu hrane obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava na kućne adrese te izradili listu kanala kojima se može nabavljati zdrava hrana. Od virtualnih radionica prema potrebi građana najviše se nudila i tražila podrška u smislu grupnih razgovora, meditacije i tehnika za smanjenje stresa. Nakon toga krenuli smo

s malom školom čokolade i započeli snimanje videa za vježbanje kod kuće. Posebno je posjećen Pub kviz kroz koji se naši članovi družu i educiraju.“

Velik je broj narativa bio usmjeren prema različitim ranjivim skupinama. Izdvajaju se osobe s invaliditetom koje su bile zastupljene u velikom broju narativa. To je skupina koja je na margini društva i čini se da je u ovim okolnostima ostala dodatno „sa strane“ uslijed usredotočenosti na javno zdravlje. Tu su se organizacije koje rade s osobama s invaliditetom dodatno potrudile da adresiraju njihove potrebe, posebno one nove zbog promjena uvjeta u kojima žive. Od ostalih skupina valja izdvojiti djecu i mlade. Kako su škole i njihove životne aktivnosti uvelike prenesene u *online* okruženje i organizacije su reagirale kao kvalitetna dopuna njihova svakodnevnog iskustva.

Udruga MoSt

„Splitsko prenoćište se ovih dana u tren pretvorilo u najjaču utvrdu u kojoj su svi odlučili štititi sebe i druge, nema odlazaka do omiljenog parka, okupljanja na autobusnim kolodvorima, lutanja po gradskoj luci i kakvi god međusobni odnosi bili, njih 35 postaje velika i neobična obitelj koja planira što će se kuhati, okuplja se oko stola, družu u dnevnom boravku... I kao i uvijek paralelno krene domino efekt ludih akcija. Jedan restoran odluči kuhati i dostavljati ručak u prenoćište i svaki dan potpuno besplatno na još stotinu adresa naših sugrađana, jedan čovjek počne poklanjati povrće, krug poslovnih žena započne šiti zaštitne maske i poklanjati svima koji nemaju, ansambl kazališnih glumaca odluči izdvajati sredstva za potrebite, taksisti besplatno krenu voziti zdravstvene djelatnike na posao, organizacije civilnog društva odluče pokrenuti akciju i prikupe više od milijun kuna za kupnju respiratora za splitsku bolnicu.“

Socijalne potrebe na koje su organizacije reagirale bile su raznolike. Ranjive skupine posebno su prepoznate kao one kojima je potrebna dodatna potpora tijekom događanja priča. Iako su mogućnosti bile ograničene i okolnosti izazovne posebno za aktivnosti poput pomoći i socijalnih usluga za ranjive skupine, kuće organizacije civilnog društva bile su predane upravo ovom radu. Nabava potrepština, namirnica i lijekova kao i njihova dostava u kuću često je bila zamijećena praksa organizacija. Osim toga, pojavilo se korištenje prijevoznih sredstava udruge za prijevoz na liječenje i slične nužne stvari.

Udruga slijepih Ogulin

„Članovima kojima je potrebna pomoć za dostavu lijekova, hrane i drugih potrepština koje su im neophodne za život naši videći pratitelji su im na usluzi 24 sata tijekom dana, a vikendima po potrebi.“

Savez društava multiple skleroze Hrvatske

„Psihosocijalna pomoć, rješavanje pitanja oko dostave lijekova, hrane te ostalih životnih potrepština, kontakt sa neurolozima, Centrima za socijalnu pomoć i Crvenim križem te volonterima sastavni je dio svakog dana, svake minute otkada nas je zadesila ova situacija.“

Svakodnevni i život zajednice je uključivao različite aktivnosti koja se život nastavljao unatoč pandemiji i u jednom aspektu djelujući na njezine posljedice. U ovom aspektu nalazimo

različite tipove aktivnosti, od psihološke podrške u nesigurnim vremenima, do kulturnih sadržaja, podrške volontiranju, aktivnom starenju i humanitarnom djelovanju u zajednici od ekoloških aspekta koje u široj koncepciji uključujemo u ovu kategoriju.

Udruga za promicanje kultura Kulturtreger

„Od prvog susreta koji se održao već krajem ožujka, ovi klubovi postali su ne samo mjesta razgovora o knjigama, već i utočišta od stresne svakodnevice, traumatičnih zbivanja tijekom potresa i zabrinutih razmišljanja o budućnosti. Mnogim sudionicima/-ama to je jedina društvena interakcija jer su dislocirani na otocima ili izolirani u svojim stanicama te razdvojeni od obitelji i prijatelja. Brojne sudionice/-ci pisali su nam koliko im znači maštovit sadržaj, inkluzivnost i neposrednost ovakvih druženja te su istaknuli odličan književni izbor i podržavajuću moderaciju. Ove aktivnosti doživljavaju se kao kreativni i intelektualni angažman koji im daje otklon od problema sadašnjice skrećući fokus na umjetnički sadržaj, zajedničko provođenje vremena te razmjenu kritičkog mišljenja o sadržaju koji zadovoljava njihove kulturne potrebe.“

Civilna zaštita odnosila se na različite načine na koje su se organizacije pokušale pomoći različitim skupinama u nošenju s izazovima vezanim za okolnosti pandemije i potresa. Više organizacija uključilo se u šivanje maski, dostavu maski i sredstava za dezinfekciju kao i pomoći pri nabavci propusnica za kritične slučajeve. Dio organizacija usmjerio je svoje članove na volontersko djelovanje u okviru drugih organizacija koje se bile prikladnije za djelovanje na ovom području, primjerice na lokalne stožere civilne zaštite, Crveni križ i Caritas ili pak u Zagreb na Gradski ured za hitne intervencije. Neki su pomogli i materijalno na različite načine. Postoje i drugi načini na koje se htjelo pomoći: primjerice, akcija darivanja krvi.

Udruga branitelja i veterana Vojne policije iz Domovinskog rata

„Članovi Udruge javili su se u Ured za hitne intervencije grada Zagreba kako bi pomogli u sanaciji ruševina zajedno sa zapovjednikom grupe Črnomerec, našim predsjednikom Željkom Jakobčićem. Također, dio članova koji volontiraju u dobrovoljnim vatrogasnim društvima su također na terenu nakon potresa, a članovi Udruge koji nisu u mogućnosti obavljati fizičke poslove, u suradnji sa Caritasom iz Zagreba razvoze i dijele hranu potrebitima.“

Informiranje i edukacija bile su usmjerene na stvaranje novih i zadržavanje postojećih informacijskih i edukacijskih praksi koje su prilagođene pandemijskim okolnostima. Tematski su bile vezane za osnovno informiranje o bolesti COVID-19 i okolnostima u vezi s tim (koje uvrštavamo u ovu kategoriju dok u civilnu zaštitu ostale oblike djelovanja), informiranje svojeg članstva (često ranjivih skupina) o vlastitu radu i uslugama u promijenjenim uvjetima, osnaživanje stručnjaka, edukacije za djecu, do medijske pismenosti, društveno korisnog učenja ili ekoloških tema.

Hrabri telefon

„Hrabri telefon je odmah reagirao i ponudio stručnoj javnosti 6 besplatnih webinarâ na stranu edukacijskog tima na temu specifičnih vještina telefonskog i elektroničkog savjetovanja, za koje smo procijenili da u ovom trenu mogu pomoći stručnjacima kako bi bolje odgovorili na potrebe građana. Webinarâ su provedeni od 21. do 30. ožujka 2020.

godine. Svi webinarari su snimani te su snimke učitanе na YouTube kanal platforme Child Protection Hub i postale dostupne svim zainteresiranima potpuno besplatno... Važno je napomenuti i da smo u procesu provođenja webinarara dobili podršku od strane Hrvatske komore socijalnih radnika... Na svakom od webinarara prisustvovalo je između 300 i 400 stručnjaka i stručnjakinja s područja cijele RH, ali su se pridružili i stručnjaci iz Bosne i Hercegovine, Makedonije, Crne Gore i Srbije.“

Pomoć pri ostvarivanju građanskih, imovinskih i socijalnih prava bio je još jedan od aspekata u kojima su organizacije djelovale, kako se brojni građani imali dileme o pristupu i karakteristikama svojih prava u okolnostima pandemije. No i *watchdog* funkcija civilnog društva nije ostavljena po strani, primjerice, možemo je naći vezano uz praćenje rada vlasti o ograničenjima prava.

GONG

„Gong trenutno pruža podršku građankama i građanima tako što prati rad vlasti i brine o temeljnim građanskim pravima i slobodama. Razna ograničenja prava i sloboda, kojima svjedočimo nakon uvođenja mjera za suzbijanje širenja koronavirusa, zahtijevaju odlučne mjere kako bi sačuvali demokratske institucije i procese. Gong je, stoga, pozvao hrvatsku Vladu, Sabor i Predsjednika RH da odgovore na zahtjeve za očuvanje demokracije.“

Udruga invalida rada Zagreba

„Osim posljedica na psihičko stanje uslijed samoizolacije, dodatne neugodne posljedice na mnoge je članove ostavio i nedavni potres u Gradu Zagrebu. Te su posljedice, čak i tijekom samoizolacije, zaposlenici i vrijedni volonteri UIR Zagreba nastojali ublažiti kroz duge telefonske psihoterapeutske razgovore dok je pravnik, putem telefona i elektroničke pošte, pružao savjete pravne naravi.“

Analiza ciljanih skupina i socijalnih potreba pokazala nam je i da organizacije uz neke iznimke te široko zahvaćanje civilne zaštite nisu radile velike odmaka od ciljanih skupina kojima su inače usmjerene te potreba na koje su usmjerena. No kroz priče nalazimo jasan obrazac drugačijeg pristupa aktivnostima i uslugama koje pružaju te razvoja njihovih novih oblika pokazujući fleksibilnost s obzirom na nastale okolnosti. Osim toga, iako ih ovdje sagledavamo analitički razdvojeno kako bismo utvrdili specifičnosti promjena djelovanja civilnog društva, kategorije ciljanih skupina i socijalnih potreba dijelom su isprepletene u pričama, što je posljedica naravi samog rada organizacija. Djelujući prema jednoj ili više ciljanih skupina one rade na zadovoljavanju njihovih potreba.

Dotatna kategorija koju smo ustanovili promjena je načina djelovanja organizacije. Pri tome, naravno, ne iznenađuje da velika većina organizacija navodi da su u pandemijskim okolnostima morale više ili manje prilagoditi svoj rad primjerice koristeći tehnologiju. I ta je prilagodba najistaknutija u iskazima organizacija.

Udruga osoba s invaliditetom Karlovačke županije

„Udruga kroz svoj rad potiče korištenje i koristi modernu i inovativnu tehnologiju koja osobama s invaliditetom uvelike pomaže u većoj interakciji s drugima, tako i sada u

doba smanjenih socijalnih kontakata. Rad ureda odvija se kroz komunikaciju preko mobilnih uređaja, korespondenciju putem e-maila, te društvenih mreža koje su ovih dana postale značajno mjesto komunikacije i informiranja te diseminacije važnih uputa i podrške osobama s invaliditetom.“

Društvo multiple skleroze Osječko-baranjske županije

„Sve grupne vježbe koje su tako dugo čekali i s velikim oduševljenjem prihvatili, morali smo obustaviti. Na sreću uspjeli smo se prilagoditi situaciji i organizirati da fizioterapeut radi individualne vježbe s korisnicima putem Skypa, wibera i sl. i barem tako na trenutak zaborave na sve ružno i stresno što se događa u okolini.“

Centar za mladež Zaprešić

„Koronavirus nas je motiviralo na uspostavljanje novih oblika rada s našim korisnicima. Osim pokretanja savjetodavne telefonske linije, slanja radnih listića i materijala za djecu i mlade te snimanja edukativnih videa, jedan od novih oblika rada su i video pozivi s obiteljima uključenima u naše programe. Redoviti edukativno savjetodavni posjeti obiteljima sada su se preselili na ekrane naših mobitela.“

Institut za razvoj obrazovanja

„No dobar dio naših aktivnosti uspješno smo preselili u virtualno okruženje. IRO tim povezan je i dobro surađuje u svim okolnostima pa nam je preseljenje u naš novi virtualni ured proteklo bez većih poteškoća. Naše redovne aktivnosti na projektima se nastavljaju.“

Rad od kuće je također komponenta koja se mijenjala načine i obrasce rada te se mnogo organizacija civilnog društva prilagodilo tako što uvele različite aspekte rada od kuće u vrijeme pandemije.

Udruga slijepih Ogulin

„Članovi udruge rade od kuće, održavaju sastanke putem interneta i mobitela te se dogovaramo o rasporedu aktivnosti. Sve ostale usluge na terenu svode se samo na najnužnije potrebe članova za pomoć u nabavci hrane i lijekova.“

Udruga roditelja djece i osoba s invaliditetom „Mali princ“

„Svjesni da imamo kvalitetan tim, odlučili smo iz cijele situacije iskoristiti ono najbolje. Potaknuti tom mišlju, već smo u prvom tjednu rada od kuće počeli razmjenjivati ideje i razmišljati kako da doskočimo izazovima s kojima smo se suočili. Sjajnih ideja je bilo mnogo, smišljali smo kojim putem krenuti...“

Neke organizacije, kako bi se prilagodile na pandemijske okolnosti, uzdale su se u promjenu organizacije rada kao strukturno promišljanje rada u novim uvjetima koji su ih zatekli u kratkom vremenu.

Udruga roditelja djece i osoba s invaliditetom „Mali princ“

„Stručna služba Udruga je vrlo brzo donijela opširan Prijedlog kriznih mjera tijekom pandemije COVID-19, koji je naknadno Odlukom Predsjedništva Udruge i usvojen. Kri-

zne mjere su, između ostalog, podrazumijevale daljnje odvijanje redovnih aktivnosti na daljinu. Kroz nastojanje da iskoristimo sve što imamo na raspolaganju, od znanja, stručnjaka do moderne tehnologije.“

Volonterski rad je pronađen kao bitna odrednica djelovanja organizacija civilnog društva u velikom broju priča. Također u nekim od priča je implicitno vidljiv, tj. može se pretpostaviti da volonterski napor stoji iza određenih aktivnosti iako on nije naveden. Jedan dio priča u svom narativu je bio usmjeren na druge aspekte pa se volonterski rad nije spominjao. Značaj volontiranja u pojedinim akcijama se odražavao na dva aspekta. Prvi je bio volontiranje za hitne potrebe nastale pandemijom.

Udruga veterana 7. gardijske brigade „Puma“

„Suradujemo sa Civilnom zaštitom i s Crvenim križem te smo pozvali svoje članove da se aktivno uključe u njihov rad. Naši članovi, koji su bili u mogućnosti, odazvali su se tom pozivu te trenutno imamo oko 70 članova udruge uključenih u rad Stožera civilne zaštite i Crvenog križa.“

Debra, društvo oboljelih od bulozne epidermolize

„Tada smo došli na ideju da im podijelimo pamučne maskice koje smo sašili. U prva dva dana podijelili smo dvjesto maskica volonterima te smo ih nastavili šivati za sve koji su nam se javljali da ih trebaju (stariji susjed, medicinske sestre sa dječjih odjela u bolnici, volonteri Crvenog križa, korisnici Pučke kuhinje i sl.). Shvatili smo da je potreba puno veća nego što bi ju mi sami mogli zadovoljiti pa smo putem našeg Instagram profila pozvali sve koji znaju šivati da se uključe, a mi smo im dali upute i kroj za šivanje. U vrlo kratkom roku javilo nam se 50-tak žena koje su bile spremne šivati maskice i besplatno ih dijeliti u svom okruženju. Zajednički smo napravili i podijelili preko tisuću maskica svojim sugrađanima.“

Drugi se ticao novih načina volontiranja prema ranjivim skupinama u kojim su i uz pomoć volonterskog rada organizacije civilnog društva pomagale skupinama u potrebi.

Udruga Hepatos

„Zaposlenici i volonteri udruge na poziv dostavljaju na kućna vrata inzulinski pribor, kondome ili edukativni materijal. - Korisnicima, kao rizičnoj skupini, dostavljamo sredstva potrebna za život. - Pružamo psihološku pomoć putem telefona i Skype-a.“

Udruga udomitelja Nada Ivanec

„U našem kraju veliki je broj samačkih domaćinstava, bolesnih i starih kojima treba obrok, lijekovi, namirnice. Predsjednica Udruge Mladenka Ravenski i zaposlenica Udruge Irena Rogina, a koja je zaposlena upravo kroz Institucionalnu podršku Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva, potpisale su Ugovor o volontiranju s Crvenim križem. Time su se stavile na raspolaganje za pomoć i obilazak potrebitih.“

Analiza je pokazala da su organizacije civilnog društva umnogome promijenile načina djelovanja u pandemijskim okolnostima usvajajući nove obrasce rada i koristeći nove alate. Pri

tome im je volonterski rad u velikom broju slučajeva služio kao čvrst oslonac da nastave s djelovanjem, bilo prema izvornoj misiji ili odgovarajući na novonastale socijalne potrebe.

5. DISKUSIJA

Prikupljane i analizirane priče su pokazale nekoliko ključnih aspekata djelovanja organizacija civilnog društva u Hrvatskoj. Jedan je onaj učinaka i područja djelovanja civilnog društva u COVID-19 pandemiji dok se drugi odnosi na rad samih organizacija.

U prvi koji se odnosi na učinke i područja djelovanja civilnog društva u pandemiji uključujemo ciljane skupine prema kojima su organizacije bile usmjerene, socijalne potrebe koje organizacije zadovoljavaju, kao i tipove aktivnosti koje poduzimaju.

Istraživanja civilnog društva pokazuju da se kvaliteta postiže obvezanošću i motiviranošću onih koji rade na programima, a njihov, jednim dijelom volonterski rad, snižava cijenu usluga. Okrenutost korisnicima, spremnost na suradnju i prenošenje dobre prakse drugim organizacijama povećaju djelotvornost ovih programa.⁴⁴ Te prednosti, koje su utvrđene sagledavajući civilno društvo teorijski i u drugim istraživanjima, su dobrim dijelom utvrđene i u analiziranim pričama.

Dimenzije socijalnih potreba na koje je civilno društvo odgovaralo u Hrvatskoj se dobrim dijelom preklapaju s onima pronađenima na globalnoj razini. Perspektive stručnjaka iz trideset devet zemalja sugeriraju da je civilno društvo u naslovljavanju potreba koje je stvorila COVID-19 pandemija imalo različite uloge od odgovaranja na zdravstvenu krizu, pružanjem socijalne pomoći i usluga, mobiliziranja sredstava, zagovaranja za najranjivije, jačanja svijesti i borbe protiv dezinformacija te koordiniranja i suradnje i vladama i privatnim sektorom. Studije slučaja zemalja diljem svijeta pokazuju se da je kriza potaknula OCD da uđu u uloge hitne pomoći kako bi pomogle u upravljanju učincima pandemije popunjavajući praznine koje su vlade ostavile u svojim često ograničenim i kaotičnim reakcijama.⁴⁵ Primjerice, globalno su organizacije civilnog društva prepoznate u ublažavanju utjecaja državnih politika koje su nametnule blokade i zaustavile mnoge aspekte svakodnevnog života, što je najviše utjecalo na ranjive skupine, te u zagovaranju prava onih kojima je pristup pravima dodatno otežan⁴⁶. U Hrvatskoj u vrijeme pandemije inicijativa za snažno civilno društvo je istražujući⁴⁷ potrebe organizacija civilnog društva utvrdila da su se organizacije uspjele prilagoditi novim uvjetima i razviti odgovore podrške zajednici za ublažavanje mjera pandemije i potresa u Zagrebu i okolini - od direktne podrške korisnicima, naročito ranjivim skupinama, preko praćenja transparentnosti i osiguravanja određenih socijalnih usluga.⁴⁸ No ovo istraživanje naglašava i specifičnu

44 Gojko Bežovan, *Civilno društvo* (drugo izdanje, Nakladni zavod Globus, 2005).

45 Richard Youngs, *Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society* (Carnegie Endowment for International Peace, 2020).

46 CIVICUS, *Solidarity in the time of COVID-19: Civil society responses to the pandemic*. (CIVICUS, 2020).

47 Na njihov upitnik je odgovorilo 156 organizacija. Nemamo detaljnijih informacija o strategiji uzorkovanja <https://www.cms.hr/hr/izjave-za-javnost/inicijativa-za-snazno-civilno-drustvo-vlada-treba-donijeti-mjere-za-ocuvanje-rada-organizacija-civilnog-drustva>.

48 Vrijednost inicijativa prikazanih u pričama se može dijelom gledati i kroz prizmu da su neke od njih Udruge MoSt iz Splita, Udruge slijepih Pakrac-Lipik iz Pakraca te udruge Hrabri telefon iz Zagreb zbog važnosti i pravovremenog odgovora solidarnosti

usmjerenost na generalnu populaciju zahvaćenu civilnom zdravstvenom krizom te različite ranjive skupine. To možemo tumačiti utjecajem pandemijskih okolnosti.⁴⁹

Drugi bitan aspekt tiče se samog rada organizacija, u koji uvrštavamo promijenjene načine rada te ulogu volonterskog rada.

Rezultati provedenog istraživanja u skladu su i sa širim iskustvima koja sugeriraju da mnoge organizacije civilnog društva u ovoj krizi preuzimaju nove funkcije i identitete.⁵⁰ Prilagodba rada je u svim sferama, ne samo u civilnom društvu, donijela povećanje korištenja tehnologije. Istraživanje u 25 europskih zemalja iskazuje da bolest COVID-19 transformira pristup europskih neprofitnih organizacija kad je riječ o pružanju usluga i prikupljanju sredstava, u sve većem korištenju digitalnih alata.⁵¹ Rezultati istraživanja⁵² sugeriraju da je pandemija ubrzala društvene i tehnološke inovacije, što je imalo koristi za rad organizacija civilnog društva kao i za usluge koje pružaju.

U pandemijskim uvjetima znatan broj radnika u različitim industrijama radi od kuće⁵³ čemu su sklonost pokazale i analizirane organizacije civilnog društva u Hrvatskoj. Ljudski resursi u civilnom društvu imaju naglašene prosocijalne motive,⁵⁴ što dijelom upućuju i karakteristike rada organizacija iz analiziranih priča. No pandemijski uvjeti rada uz povećane potrebe koje organizacije trebaju podmiriti mogu dovesti do potrošnje koja naslonjena na nesigurnost radnih mjesta može dovesti do izgaranja, na što dijelom upozoravaju i prijašnja istraživanja.⁵⁵

Istraživanje na ograničenom području djelatnosti (kultura) u Hrvatskoj provedeno između ožujka i lipnja 2020 godine⁵⁶ pokazalo je da su organizacije civilnog društva ranjive i ugrožene. Ali s druge strane, slično i rezultatima ovog istraživanja, sugeriraju i da su otporne te imaju sposobnost da brzo i adekvatno reagiraju na krizu, prijelazom u digitalnu sferu i prilagodbom kulturno-umjetničkih aktivnosti virtualnom prostoru.

prema onim najranjivijim u Republici Hrvatskoj predloženi za dobivanje donacije Transnational giving Europe. <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/news/transnational-giving-europe-donira-i-u-hrvatskoj/2020-11-26>.

49 No može dijelom biti i efekt uzorkovanja, posebno imajući u vidu samoselekciju onih koji su sudjelovali s pričama. U uzorku je više organizacija koje djeluju u području socijalnih djelatnosti nego što je primjerice njihov udio u ukupnom broju udruga. Više o udjelima u registru udruga: <https://registri.uprava.hr/#!udruga>. S druge strane, one iz područja socijalnih djelatnosti su ponajviše financirane iz državnog proračuna (Ured za udruge Vlade RH, 2020).

50 Osim toga, kriza je potaknula globalno civilno društvo na jače napore za dalekosežne, radikalne promjene socijalnih, ekonomskih i političkih modela. Richard Youngs, Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society (Carnegie Endowment for International Peace, 2020).

51 European Fundraising Association, Salesforce.org, The impact of COVID 19 on non-profits in Europe (European Fundraising Association, 2020).

52 Silvia Garcia, Cathie Carrigan, Pamela Wiepking, 'Global Response to the COVID-19 crisis: Challenges and Opportunities for Civil Society Organizations', (ISTR 15th International Conference. Navigating In Turbulent Times: Perspectives and Contributions from the Third Sector, Montreal, srpanj, 2022).

53 ILO 'Working from home From invisibility to decent work', Geneva (International Labour Organization, 2021).

54 Danijel Baturina, 'Za nestabilnost spremni? Utjecaj dionika i procesa trećeg sektora na njegove ljudske resurse' (2018) 56 (2) Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja, 137.-159.

55 Valerija Barada, Jaka Primorac, J. Edgar, Buršić, Uvjeti rada organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti. (Biblioteka Kultura nova, 2016).
Danijel Baturina, 'Za nestabilnost spremni? Utjecaj dionika i procesa trećeg sektora na njegove ljudske resurse' (2018) 56 (2) Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja, 137.-159.

56 Krolo, Krešimir, Tonković, Željka, Vidović, Dea, Žuvela, Ana, Utjecaj pandemije Covid-19 i zagrebačkog potresa na OCD-e o suvremenoj kulturi i umjetnost (Kultura nova, 2020).

Volonterski rad slabo je prepoznat u Hrvatskoj, što upozoravaju prijašnja istraživanja. Također govori se i ograničenjima volontiranja, poput onog u institucijama.⁵⁷ Pokazuje se i problem kapaciteta organizacija civilnog društva za razvoj kvalitetnih i održivih programa uključivanja volontera.⁵⁸ No u pandemijskim okolnostima vidimo jačanje solidarnosti⁵⁹ te analizirane priče ukazuju na nove oblike uključivanja volonterskog rada za svladavanje tekućih društvenih izazova.

Sagledavajući teorijski okvir djelovanja civilnog društva možemo povezati ključne sfere analiziranih priča (ciljane skupine, socijalne potrebe koje su se podmirivale, promjena načina organizacijskog djelovanja te volonterski rad) s prepoznatim karakteristikama civilnog društva. Rezultati sugeriraju da su organizacije civilnog društva u Hrvatskoj pokazale fleksibilnost te mobilizirale dodatne ljudske (i dijelom financijske) resurse kako bi odgovorile na pandemijske izazove. Osim toga su u izazovnim vremenima pokazale određene stabilizirajuće funkcije, jačajući suradnju u rješavanju društvenih problema i potičući povjerenje među građanima i ranjivim skupinama u društvu. Rezultati ovog istraživanja također su u skladu s preliminarnim analizama Puđak i sur.⁶⁰ koji govore da je pandemija naglasila potrebu za radom udruga, u znatnoj mjeri povećala opseg rada nekih udruga, promijenila narav i dinamiku rada, a u nekim slučajevima i stvorila nove fokuse.

Zaključno, iako su prilagodile svoje načine rada i ostvarile određene funkcije za organizacije civilnog društva u Hrvatskoj potrebno je nasloviti i širi kontekstualni okvir djelovanja civilnog društva koji je pandemija bolesti COVID-19 dodatno istaknula. Brojne organizacije imaju značajne probleme s financijskom održivošću.⁶¹ Analiza je pokazala da kriza uzrokovana bolešću COVID-19 utječe te će izgledno utjecati i dalje na civilno društvo; zato se u budućnosti mogu očekivati veće teškoće u djelovanju organizacija. Iako određeni brojevi govore o povećanju broja zaposlenih u sektoru, pitanje je koliko će tih radnih mjesta ova kriza ugroziti. Brojna radna mjesta koja su i prije bila nesigurna,⁶² sada su postala još nesigurnija. Primjerice podaci iz američkog konteksta govore da se radna snaga u civilnom sektoru smanjila za 7 % u prvoj godini pandemije,⁶³ no u Hrvatskoj o tome nemamo pouzdane podatke.

Organizacije u sektoru također navode zaustavljanje natječaja na lokalnim razinama⁶⁴ koje uz već prije prepoznato kašnjenje u raspisivanju i evaluaciji natječaja te birokratizaciju

57 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' in Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices*. (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).

58 Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Izgradnja identiteta: izazovi profesionalizacije organizacija civilnog društva. Civicus-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj', (istraživački izvještaj CERANEO, 2011).

59 Sličan primjer iznimno teških okolnosti koje potiču solidarizam imali smo u pogledu ratnog solidarizma (Puljiz, 2008).

60 Jelena Puđak, Jaka Primorac, Karin Doolan, Valerija Barada, 'Pandemija kao nastavak krize civilnog sektora u Hrvatskoj' (VIII. Nacionalni kongres hrvatskog sociološkog društva. Hrvatsko društvo i Covid-19 pandemija: kriza kao prilika?, svibanj, 2021).

61 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' in Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices*, (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).

62 Danijel Baturina, 'Za nestabilnost spremni? Utjecaj dionika i procesa trećeg sektora na njegove ljudske resurse' (2018) 56 (2) *Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja*. 137.-159.

63 Centre for civic studies, *Nonprofit Sector Lost Over 7 % of its Workforce in the First Year of the Pandemic*. (Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2021).

64 Koordinacija za očuvanje digniteta udruga RH. Informacija o sastanku predstavnika Koordinacije za očuvanje digniteta udruga RH i predstavnika Vlade RH. (Koordinacija za očuvanje digniteta udruga RH, 2020).

kao trend rada organizacija koje imaju EU-ove projekte,⁶⁵ mogu ograničavati prostore njihova djelovanja.

Steen i Brandsen⁶⁶ ukazuju na relevantnost suproizvođenja u uvjetima pandemije bolesti COVID-19. Pružaju se mogućnosti „kršenja“ proceduralnih restrikcija i fleksibilnosti zakonodavnog okvira u alokaciji resursa. No u Hrvatskoj su te mogućnosti slabo korištene vezano za omogućavanje rada civilnog društva te jačanje razvijenosti kombinirane socijalne politike koja bi se temeljila na procesima hibridizacije sustava, načelima suvladavine i suproizvodnje usluga, civilnosti i posredničke uloge neprofitnih organizacija.⁶⁷

Osim toga, o otežanim uvjetima djelovanja organizacija civilnog društva svjedoče i recen-tna događanja. Ključni strateški dokument, Strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnog društva 2017. – 2021. nije donesen.⁶⁸ Nekoliko posljednjih godina okarakterizirane su kao razbolje teške neprohodnosti kroz sustav donošenja odluka⁶⁹ kao i izolacije i ignoriranja.⁷⁰ Stabilnost sektora stoga moguće više ovisi o razvojnim impulsima „odozgo“, a manje o podu-zetnosti i težnjama građana unutar različitih zajednica u kojima djeluju.

Kontekstualizirajući analizu, potrebno se osvrnuti i na analize drugih bliskih konteksta. Oni pokazuju slične tendencije djelovanja organizacija civilnog društva u vrijeme pandemije. Mađarski primjer pokazuje da su na svakodnevni život organizacija civilnog društva i njegovu održivost značajno utjecale posljedice pandemije bolesti COVID-19.⁷¹ Češka iskustva svjedoče isto⁷² u smislu smanjenja prihoda i nemogućnosti izvršavanja preuzetih obveza.

Nešto šire, u anketi u 26 europskih zemalja daju se predviđanja manjih prihoda u 2020. go-dini kao i smanjenja donacija, broja volontera i druge teškoće.⁷³ Izvještaj o civilnom prostoru u Europskoj uniji za 2019. godinu pokazuje kako rastu ograničenja građanske slobode, te da se „sužava“ prostor djelovanje civilnog društva.⁷⁴ Odnosi između civilnog društva i vlada u doba pandemije bolesti COVID-19 posebno su se ispitivali u nekim zemljama te početna analiza pokazuje razlike među zemljama. Neki su koristili potencijale civilnog društva kako bi smanjili

65 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' in Martin Auferbauer Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices* (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).

66 Trui Steen, Taco Brandsen, 'Co-production during and after the Covid-19 pandemic: will it last?' (2020) 80(5), *Public Administration Review* 851.–855.

67 Jelena Matančević, 'Obilježja modela kombinirane socijalne politike u pružanju socijalnih usluga u Hrvatskoj' (doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014).

68 <https://hr.n1info.com/vijesti/a514685-inicijativa-za-snazno-civilno-drustvo-trazi-od-plenkovica-da-ne-imenuje-egso/>.

69 Također, ispitanici iz ankete o civilnom društvu primjećuju smanjenu potporu vlade, ali i trendove poput smanjenja demokratskog prostora i poticanja organizacija civilnog društva u smjeru pružatelja usluga (Bežovan i sur. 2019).

70 Bivša predsjednica savjeta za razvoj civilnog društva. <https://www.nacional.hr/buzinkinc-prema-civilnom-drustvu-vlada-politika-sutnje-potiskivanja-i-zanemarivanja/>.

71 <https://civilizacio.net/en/news-blog/how-did-csos-respond-to-the-covid-crisis-rapid-analysis>.

72 Pavel Havlicek, 'The State of Czech Civil Society –Victim to the Virus, or More Resilient than Ever?' u *European civic forum* (eds), *Activizenship. Civic space watch report 2020. Stories from the, lockdown.* (2020) Dostupno na: https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2020/11/INT_ACTIVIZEN5_BAF.pdf.

73 European Fundraising Association, *Salesforce.org, The impact of COVID 19 on non-profits in Europe* (European Fundraising Association, 2020).

74 European civic forum (2020) *Activizenship. Civiv space watch report 2020. Stories from the lockdown.* Dostupno na: https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2020/11/INT_ACTIVIZEN5_BAF.pdf.

negativne posljedice pandemijskih okolnosti, istovremeno povećavajući osjećaj solidarnosti i pripadnosti u društvu. Drugi, međutim, nisu prepoznali važnost civilnog društva i situaciju su protumačili kao „predstavu s jednim akterom na sceni“ s dominacijom vlada.⁷⁵

S druge strane, neki primjeri ukazuju da je pandemija djelovala kao snažan katalizator za globalno civilno društvo, s rastom zahtjeva za građanskim aktivizmom i osjećajem hitnosti djelovanja. Stoga su se otvorili novi prostori za organizacije civilnog društva (OCD) i potencijalno omogućilo da prodube svoju prisutnost u lokalnim društvima.⁷⁶ To su aspekti koji se dijelom mogu vidjeti i u analiziranim pričama.

6. ZAKLJUČAK

Ovaj rad predstavlja jedan od prvih doprinosa razumijevanju djelovanja civilnog društva u Hrvatskoj u drastično promijenjenim okolnostima društvenog i ekonomskog života koji je donijela javno-zdravstvena situacija uzrokovana pandemijom bolesti COVID-19. Stoga rad može biti doprinos i sagledavanju angažmana civilnog društva u povećanju društvene otpornosti u okvirima ekstremnih događanja poput krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19, što je dosad dijelom podistražena tema.⁷⁷

Tematska analiza „Naših priče za dobrobit“ pokazala je da su organizacije civilnog društva bile najviše usmjerene prema općoj populaciji i različitim ranjivim skupinama. Ranjive skupine posebno su prepoznate kao one kojima je potrebna dodatna potpora u vremenu događanja priča. Aktivnosti prema općoj populaciji usmjerene su u sferi novih potreba vezanih za civilnu zaštitu. Djelovali su i na očuvanje svakodnevnog života zajednice kroz različite tipove aktivnosti, od psihološke podrške u nesigurnim vremenima, do kulturnih sadržaja, podrške volontiranju, aktivnom starenju i humanitarnom djelovanju u zajednici do ekoloških aspekata. Informiranje i edukacija bile su usmjerene na stvaranje novih i zadržavanje postojećih informacijskih i edukacijskih praksi koje su prilagođene pandemijskim okolnostima. Rezultati istraživanja također pokazuju da su se organizacije značajno promijenile, ali i brzo prilagodile svoj rad koristeći tehnologiju na različite načine. Osim toga, usvojile su prakse rada od kuće te u nekim elementima nove načine organizacije rada. Volonterski rad također se promijenio, bio

75 Agnes Kövér, 'The Relationship between Government and Civil Society in the Era of COVID-19' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum, 1.–24.

Na primjer, u Njemačkoj financiraju se tek pojedini programi koji ublažavaju učinke krize na taj sektor. Annette Zimmer Eckhard Priller, 'A Patchwork Quilt of Programs' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum, 45.–63.

U Austriji savezna vlada je preuzela odgovornost za financijsku potporu organizacijama civilnog društva, iako su takvu potporu sputavale nejasne nadležnosti u austrijskom višeslojnom sustavu. Meyer, Michael, Millner, Reinhard, Vandro, Peter, Pennerstorfer, Astrid, 'Partnership in Times of COVID-19: Government and Civil Society in Austria' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum, 65.–92.

S druge strane, mađarska iskustva govore da u odnosima vlade i civilnog društva jednostrano dominira vlada. Agnes Kover, Antal Attila, Izabella Deák, 'Civil Society and COVID-19 in Hungary: The Complete Annexation of Civil Space' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum, 93.–126.

76 Richard Youngs, Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society (Carnegie Endowment for International Peace, 2020).

77 Qihai Cai, Aya Okada, Bok Gyo Jeong, Sung-Ju Kim, 'Civil Society Responses to the COVID-19 Pandemic: A Comparative Study of China, Japan, and South Korea' (2021) 21 (1) The China Review, 107.–137.

Irene Guijt, Duncan Green, Filippo Artuso, Katrina Barnes, 'Emergent agency in a time of Covid' in Kees Biekart, Alan Fowler (eds), A Research Agenda for Civil Society, (Edward Elgar, 2022).

je usmjereniji prema ranjivim skupinama i odgovarao je na imanentne pandemijske situacije. No volonterski rad je i dalje bio bitan oslonac rada organizacija civilnog društva.

Ograničenja istraživanja tiču se metodološkog pristupa. Analizirale su se priče⁷⁸ koje su postavljene na internetsku stranicu platforme ZADobroBIT.hr, a koje su dostavljene nakon poziva koji je bio poslan tek određenom dijelu organizacija. Organizacije članovi platforme ZADobroBIT.hr i korisnici Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva bile su zastupljene prema samoselekciji onih koje su imale mogućnost ili motivaciju opisati svoja iskustva.⁷⁹

No zbog ograničenih podataka o učincima pandemije na različite aspekta društva, ova analiza može dati u hrvatskom kontekstu rijetke, moguće korisne i ilustrativne uvide, tj. dati ograničenu deskripciju i ilustrirati ciljne skupine i potrebe na koje je jedan dio civilnog društva bio usmjeren te kako su se promijenili neki aspekti njihova rada i volontiranja. Ovo bi istraživanje, naravno, trebalo produbiti daljnjim istraživanjima, kako kvalitativnim koristeći druge metode, tako i kvantitativnim na reprezentativnijem uzorku organizacija. Korisne bi bile i studije slučaja kako bi se dubinski razumjelo djelovanje i načini na koji se organizacije civilnog društva prilagođavaju i doprinose općim svrhama u ovim okolnostima. Isto tako zanimljivo bi bilo sagledati neka područja ili ranjive skupine kojima civilno društvo moguće nije odgovorilo na novonastale potrebe.

No rezultati sugeriraju da je civilno društvo pokazalo određenu razinu fleksibilnosti i mogućnost brze reakcije na novonastajuće socijalne potrebe. Prijašnja iskustva govore civilnom društvu kao pokretaču inovacija i pozitivnih promjena.⁸⁰ Također, preliminarni nalazi drugog „pandemijskog istraživanja“ govore o pozitivnim odnosima unutar organizacija, solidarnosti i povezanosti s drugim sličnim organizacijama u Hrvatskoj i međunarodnom kontekstu kao faktorima otpornosti civilnog društva u ovim vremenima.⁸¹ Iskustva u kontekstu EU-a iskazala su sve veću ulogu civilnog društva u različitim aspektima,⁸² ali i vrijeme krize uzrokovane pandemijom bolesti COVID-19 kao potencijalni katalizator za globalno civilno društvo.⁸³

Veće povjerenje i razvoj civilnog društva kao značajnog dionika u određenim područjima politika (primjerice socijalnih i ekoloških) ovisi i o prepoznavaju njegovih prednosti od strane države, međusobnom povjerenju i partnerstvu, što se u hrvatskom kontekstu i dalje ocjenjuje

78 Za razliku primjerice od Bežovan (2007) koji je analizirao medijske napise o civilnom društvu.

79 Stoga je uzorak priča izgledno bio pristran te ovo kvalitativno istraživanje predstavlja prve uvide i sliku dijela civilnog društva u Hrvatskoj. Realno je pretpostaviti da su se, s obzirom na karakter priča, udruge više usredotočavale na pozitivnije aspekte svog djelovanja, a moguće izostavile neke teškoće s kojima su se susretale za vrijeme pandemije.

80 Danijel Baturina, 'The struggles of shaping social innovation environment in Croatia' (2019) 29, (2) *Annals for Istrian and Mediterranean Studies – Series Historia et Sociologia*, 323–334.
Gojko Bežovan, Jelena Matančević, *Civilno društvo i pozitivne promjene* (Školska knjiga, 2017).

81 Jelena Puđak, Jaka Primorac, Karin Doolan, Valerija Barada, 'Pandemija kao nastavak krize civilnog sektora u Hrvatskoj' (VIII. Nacionalni kongres hrvatskog sociološkog društva. Hrvatsko društvo i Covid-19 pandemija: kriza kao prilika?, svibanj, 2021).

82 Ulla Pape, Taco Brandsen, Joachim Benedikt Pahl, Bartosz Pielniński, Danijel Baturina, Nadia Brookes, Rafael Chaves-Ávila, Jeremy Kendall, Jelena Matančević, Francesca Petrella, Christina Rentzsch, Nadine Richez-Battesti, Teresa Savall-Morera, Ruth Simsa, Annette Zimmer, 'Changing policy environments in Europe and the resilience of the third sector' (2020) 31 (1) *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 238.–249.

83 Richard Youngs, *Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society* (Carnegie Endowment for International Peace, 2020).

manjkavim.⁸⁴ Odnosi civilnog društva i države poprimaju oblike modela antagonističkog tipa odnosa,⁸⁵ što je primjerice recentno pokazano u istraživanju barijera razvoju sektora u Hrvatskoj.⁸⁶ Također postoji malo otvaranja prostora za djelovanje civilnog društva u modernizaciji primjerice skrbi ili socijalnom poduzetništvu kao novom konceptu. Socijalni kapital je nizak u društvu, no pokazuju se naznake njegova jačanja u civilnom sektoru.⁸⁷ Reakcija na pandemiju bolesti COVID-19 pokazala je određene kapacitete samoorganizacije civilnog društva. Neki novi primjeri solidarnosti putem kampanja, formalnih i neformalnih mreža ili inovativnih ideja djelovanja u pomoći drugima pokazuju putove većeg zajedničkog rada.⁸⁸

Civilno društvo je na globalnoj razini usvojilo „mi to možemo“ način razmišljanja, pozitivan odgovor karakteriziran fleksibilnošću, kreativnošću i inovacijama. Organizacije su prerasporedile osoblje i financijska sredstva kako bi zadovoljile hitne potrebe.⁸⁹ U vremenu krize i oskudnih resursa rezultati ovog istraživanja u hrvatskom kontekstu pokazuju kako postoje resursi i snage civilnog društva koje je moguće značajnije koristiti te ostvariti širi socijalno-ekonomski utjecaj. No ostaje otvoreno pitanje je li to moguće ostvariti u društvu u kojem prema civilnom društvu vlada pristup koji se može prepoznati kao zanemarivanje od strane politike,⁹⁰ u kojem se nisu ostvarili principi onoga što smatramo dobrom vladavinom⁹¹ te u kojem je i dalje upitan doseg civilizacijskih kompetencija⁹² koje su nužne za daljnji napredak društva.

LITERATURA I IZVORI

1. Helmut K Anheier, Stefan, Toepler, (2019) 'Policy Neglect: The True Challenge to the Nonprofit Sector' (2019). 10(4) Nonprofit Policy Forum, 1.–9.
2. Valerija Barada, Jaka Primorac, J. Edgar, Buršić, *Uvjeti rada organizacija civilnog društva na području suvremene kulture i umjetnosti*. (Biblioteka Kultura nova, 2016).

84 USAID, 2019 *Civil Society Organization Sustainability Index*. (USAID, 2020).

Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia', in Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices*. (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).

85 Dennis Young, John Casey, J. 'Complementary, Supplementary or Adversarial? Nonprofit-Government Relations', in Elizabeth Boris, C. Eugene Steuerle, Sarah Rosen Wartell (eds.), *Nonprofits & Government: Collaboration & Conflict* Urban Institute Press, 3rd ed. (2016).

86 Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia', in Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices*. (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).

87 Danijel Baturina, 'Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Republike Hrvatske' (doktorska disertacija Pravni fakultet Zagreb, 2016).

88 Solidarnost pokazana od strane pojedinaca bila je također bitan aspekt druge krize, one koja je Hrvatsku zadesila zbog okolnosti potresa. Tu su se iskazale i neke skupine čija je percepcija u javnosti inače drugačija (poput navijačkih skupina i njihova volonterskog angažmana).

89 CIVICUS, *Solidarity in the time of COVID-19: Civil society responses to the pandemic* (CIVICUS, 2020).

90 Helmut K Anheier, Stefan, Toepler, 'Policy Neglect: The True Challenge to the Nonprofit Sector' (2019) 10(4) Nonprofit Policy Forum 1.–9.

91 Tijana Vukojičić Tomić, 'Dobra vladavina: od konceptualizacije do realizacije' (2016) 53 (2) *Politička misao*, 105.–130.

92 Piotr Sztompka, 'Civilizational Incompetence: The Trap of Post-Communist Societies' (1993) 22 *Zeitschrift für Soziologie*, 85.–95.

3. Danijel Baturina, 'Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Republike Hrvatske' (doktorska disertacija Pravni fakultet Zagreb, 2016).
4. Danijel Baturina, 'Za nestabilnost spremni? Utjecaj dionika i procesa trećeg sektora na njegove ljudske resurse' (2018) 56 (2) Sociologija i prostor: časopis za istraživanje prostornoga i sociokulturnog razvoja 137.–159.
5. Danijel Baturina, 'The struggles of shaping social innovation environment in Croatia' (2019) 29, (2) Annals for Istrian and Mediterranean Studies – Series Historia et Sociologia; 323.–334.
6. Danijel Baturina, Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Challenges of third sector development in Croatia' in Martin Auferbauer, Gordana Berc, Arno Heimgartner, Ljiljana Rihter, Rory Sundbay (eds), *Social Development Today: Ways of Understanding & Practices*. (LIT Verlag GmbH & Co. KG Wien, 2019).
7. Gojko Bežovan, 'Utjecaj organizacija civilnog društva u Hrvatskoj' (2003) 34(3–4) Revija za sociologiju, 127.–142.
8. Gojko Bežovan, *Civilno društvo* (drugo izdanje, Nakladni zavod Globus, 2005).
9. Gojko Bežovan, 'Civilno društvo i kombinirana socijalna politika', u Vlado Puljiz, Gojko Bežovan, Teo Matković, Zoran Šućur, Siniša Zrinščak (ur), *Socijalna politika Hrvatske*, (Pravni fakultet u Zagrebu, 2008).
10. Gojko Bežovan, Siniša Zrinščak, *Civilno društvo u Hrvatskoj* (Hrvatsko sociološko društvo, 2007).
11. Gojko Bežovan, Jelena Matančević, 'Izgradnja identiteta: izazovi profesionalizacije organizacija civilnog društva. Civicus-ov Indeks civilnog društva u Hrvatskoj' (istraživački izvještaj CERANEO, 2011).
12. Gojko Bežovan, Jelena Matančević, Danijel Baturina, 'Socijalne inovacije kao doprinos jačanju socijalne kohezije i ublažavanju socijalne krize u europskim urbanim socijalnim programima' (2016) 23 (1) Revija za socijalnu politiku 61.–80.
13. Gojko Bežovan, Jelena Matančević, *Civilno društvo i pozitivne promjene* (Školska knjiga, 2017).
14. Kees Biekart, Alan Fowler, 'A research agenda for civil society: introduction and overview' in Kees Biekart, Alan Fowler (eds), *A Research Agenda for Civil Society*, (Edward Elgar, 2022).
15. Virginia Braun, Victoria Clarke, 'Using thematic analysis in psychology' (2006) 3(2) Qualitative research in psychology, 77.–101.
16. Qihai Cai, Aya Okada, Bok Gyo Jeong, Sung-Ju Kim, 'Civil Society Responses to the COVID-19 Pandemic: A Comparative Study of China, Japan, and South Korea' (2021) 21 (1) The China Review, 107.–137.
17. Centre for civic studies, *Nonprofit Sector Lost Over 7% of its Workforce in the First Year of the Pandemic*. (Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 2021).
18. CIVICUS, *Solidarity in the time of COVID-19: Civil society responses to the pandemic*. (CIVICUS, 2020).
19. Dinka Čorkalo Biruški, Margareta Jelić, Iva Kapović, Nikola Baketa, Kosta Bovan, Francesca Dumančić, Marko Kovačić, Ivan Tomić, Mirjana Tonković, Ena Uzelac, *Preživjeti i živjeti. Hrvatsko društvo u vrijeme koronakrize*. (Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020).
20. Gordan Črpić, Siniša Zrinščak, 'Civilno društvo u nastajanju: slobodno vrijeme i dobrovoljne organizacije u Hrvatskoj' u Josip Baloban (ur), *U potrazi za identitetom. Komparativna studija vrednota: Hrvatska i Europa*. (Golden marketing, 2005).
21. Barbara Downe-Wamboldt, 'Content analysis: Method, applications, and issues' (1992): 13 (3) Health Care for Women International, 313.–321.
22. Michael Edwards, *The Oxford handbook of civil society*. (Oxford University Press, 2011)

23. Eurofound, *Living, working and COVID-19, COVID-19 series* (Publications Office of the European Union, 2020).
24. European Fundraising Association, Salesforce.org, *The impact of COVID 19 on non-profits in Europe* (European Fundraising Association, 2020).
25. European civic forum (2020) *Activizanship. Civic space watch report 2020. Stories from the lockdown*. Dostupno na: https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2020/11/INT_ACTIVIZEN5_BAF.pdf.
26. Elodie Fazi i Jeremy Smith, *Civilni dijalog*. (Vlada Republike Hrvatske, Ured za udruge, 2007).
27. Gordana Forčić, *Volonterstvo i razvoj zajednice. Sudjelovanje građana u inicijativama u zajednici. Istraživanje uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad* (SMART – Udruga za razvoj civilnog društva, 2007).
28. Silvia Garcia, Cathie Carrigan, Pamala Wiepking, 'Global Response to the COVID-19 crisis: Challenges and Opportunities for Civil Society Organizations' (*ISTR 15th International Conference. Navigating In Turbulent Times: Perspectives and Contributions from the Third Sector*, Montreal, srpanj, 2022).
29. Irene Guijt, Duncan Green, Filippo Artuso, Katrina Barnes, 'Emergent agency in a time of Covid' in Kees Biekart, Alan Fowler (eds), *A Research Agenda for Civil Society*, (Edward Elgar, 2022).
30. Pavel Havlicek, 'The State of Czech Civil Society –Victim to the Virus, or More Resilient than Ever?' u European civic forum (eds), *Activizanship. Civic space watch report 2020. Stories from the, lockdown*. (2020) Dostupno na: https://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2020/11/INT_ACTIVIZEN5_BAF.pdf.
31. Hsiu-Fang Hsieh, Sarah E Shannon, 'Three Approaches to Qualitative Content Analysis' (2005) 15(9) *Qualitative Health Research*, 1277.–1288.
32. ILO. *Working from home From invisibility to decent work*. (International Labour Organization, 2021).
33. Jasminka Juretić i Ines Jakovičić, *Rodna ravnopravnost u vrednovanju rada i zadovoljstva radom u organizacijama civilnoga društva* (Prostor rodne i medijske kulture K-zona, 2014).
34. Jasminka Ledić, *Biti volonter/volonterka? Istraživanje uključenosti građana u civilne inicijative u zajednici kroz volonterski rad* (SMART – Udruga za razvoj civilnog društva 2001).
35. Jeremy Kendall and Helmut K. Anheier (eds), *Third Sector Policy at the Crossroads? An International Nonprofit Analysis* (Routledge, 2001)
36. Jurgen Kocka, *Civil society from a historical perspective*. (2004) 12(1), *European Review* 65.–79.
37. Koordinacija za očuvanje digniteta udruga RH. Informacija o sastanku predstavnika Koordinacije za očuvanje digniteta udruga RH i predstavnika Vlade RH. (Koordinacija za očuvanje digniteta udruga RH, 2020).
38. Agnes Kövér, 'The Relationship between Government and Civil Society in the Era of COVID-19' (2021) 12 (1) *Nonprofit Policy Forum*, 1.–24.
39. Agnes Kover, Antal Attila, Izabella Deák, 'Civil Society and COVID-19 in Hungary: The Complete Annexation of Civil Space' (2021) 12 (1) *Nonprofit Policy Forum*, 9.–126.
40. Klaus Krippendorff, *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. (Sage, 1980).
41. Krolo, Krešimir, Tonković, Željka, Vidović, Dea, Žuvela, Ana, *Utjecaj pandemije Covid-19 i zagrebačkog potresa na OCD-e o suvremenoj kulturi i umjetnost* (Kultura Nova, 2020).
42. Jelena Matančević, 'Obilježja modela kombinirane socijalne politike u pružanju socijalnih usluga u Hrvatskoj' (doktorska disertacija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014).
43. Jelena Matančević i Gojko Bežovan, 'Dometi i ključni čimbenici razvoja civilnog društva u Hrvatskoj temeljem tri vala istraživanja' (2013) 20(1) *Revija za socijalnu politiku*, 21.–41.

44. Goran Milas, *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima* (Naklada Slap, 2005).
45. Michael Meyer, Millner Reinhard, Peter Vandor, Astrid Pennerstorfer, 'Partnership in Times of COVID-19: Government and Civil Society in Austria' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum, 65.–92.
46. OECD, *The Covid-19 crisis in Croatia*. (OECD, 2020).
47. Ulla Pape, Taco Brandsen, Joachim Benedikt Pahl, Bartosz Pielniński, Danijel Baturina, Nadia Brookes, Rafael Chaves-Ávila, Jeremy Kendall, Jelena Matančević, Francesca Petrella, Christina Rentzsch, Nadine Richez-Battesti, Teresa Savall-Morera, Ruth Simsa, Annette Zimmer, 'Changing policy environments in Europe and the resilience of the third sector' (2020) 31 (1) VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 238.–249.
48. Jelena Puđak, Jaka Primorac, Karin Doolan, Valerija Barada, 'Pandemija kao nastavak krize civilnog sektora u Hrvatskoj' (VIII. Nacionalni kongres hrvatskog sociološkog društva. Hrvatsko društvo i Covid-19 pandemija: kriza kao prilika?, svibanj, 2021).
49. Lucija Rogić Dumančić, Željko Bogdan, Irena Raguž, Irena Krištić, 'Utjecaj COVID-19 krize na hrvatsko gospodarstvo', (2021) 28 Ekonomska politika u 2021. godini – Hrvatska poslije pandemije, 121.–163., <https://econpapers.repec.org/bookchap/hdeopbook/28.htm>.
50. Lester Salamon i Helmut K. Anheier, *The Emerging Nonprofit Sector: An Overview*. (Manchester University Press, 1996).
51. Trui Steen, Taco Brandsen, 'Co-production during and after the Covid-19 pandemic: will it last?' (2020) 80 (5), Public Administration Review, 851.–855.
52. Piotr Sztompka, 'Civilizational Incompetence: The Trap of Post-Communist Societies', (1993) 22 Zeitschrift für Soziologie, 85.–95.
53. Paul Stubbs, Siniša Zrinščak, 'Europeizacija i socijalna politika: između retorike i stvarnosti' u Vlado Puljiz, Slaven Ravlić, Vladimir Visković (ur.), *Hrvatska u Europskoj uniji: kako dalje?* (Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 2012).
54. Nataša Škrbić, Martina Stažnik, *Odgovornost i predanost pod stresom – Analiza stanja zaposlenosti mladih i planiranja dugoročne profesionalne karijere u organizacijama civilnog društva u RH*. (DIM – Udruga za građansko obrazovanje i društveni razvoj, 2008).
55. Gareth, Terry, Nikki Hayfield, Virginia Braun, Victoria Clarke, 'Thematic analysis' in Carla Willig, Wendy Stainton Rogers (eds), *The SAGE handbook of qualitative research in psychology*. (SAGE Publications, 2017).
56. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, *Izvešće o financiranju projekata i programa organizacija civilnoga društva iz javnih izvora u 2018. godini* (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2019).
57. Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, *Udruge u Republici Hrvatskoj* (Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske, 2020).
58. USAID, *2019 Civil Society Organization Sustainability Index*, (USAID, 2020).
59. Tijana Vukojić Tomić, 'Dobra vladavina: od konceptualizacije do realizacije' (2016) 53 (2) Politička misao, 105.–130.
60. Dennis Young, John Casey, J, 'Complementary, Supplementary or Adversarial? Nonprofit-Government Relations', in Elizabeth Boris, C. Eugene Steuerle, Sarah Rosen Wartell (eds.), *Nonprofits & Government: Collaboration & Conflict* Urban Institute Press, 3rd ed. (2016).
61. Richard Youngs, *Coronavirus as a Catalyst for Global Civil Society* (Carnegie Endowment for International Peace 2020).
62. Annette Zimmer i Eckhard Priller, 'A Patchwork Quilt of Programs' (2021) 12 (1) Nonprofit Policy Forum. 45.–63.

PROPISI I DOKUMENTI

1. Kodeks pozitivne prakse, standarda i mjerila za ostvarivanje financijske potpore programima i projektima udruga. Narodne novine, 16/2007.
2. Kodeks savjetovanja sa zainteresiranom javnošću u postupcima donošenja zakona, drugih propisa i akata, Narodne novine, 140/2009.
3. Vlada Republike Hrvatske, *Program suradnje Vlade Republike Hrvatske i nevladinog, neprofitnog sektora u Republici Hrvatskoj*. (Vlada Republike Hrvatske, 2000).
4. Vlada Republike Hrvatske, *Nacionalna strategija stvaranja poticajnog okruženja za razvoj civilnoga društva od 2012. do 2016. godine*. (Ured za udruge, 2012).
5. Zakon o Nacionalnoj zakladi za razvoj civilnog društva, Narodne novine, 173/2003.

MREŽNI IZVORI

1. Civilizacio.net, 'How did CSOs respond to the Covid-crisis? – rapid analysis', <<https://civilizacio.net/en/news-blog/how-did-csos-respond-to-the-covid-crisis-rapid-analysis>> pristupljeno 10. veljače 2021.
2. Centar za mirovne studije, 'Inicijativa Za snažno civilno društvo: Vlada treba donijeti mjere za očuvanje rada organizacija civilnog društva', <<https://www.cms.hr/hr/izjave-za-javnost/inicijativa-za-snazno-civilno-drustvo-vlada-treba-donijeti-mjere-za-ocuvanje-rada-organizacija-civilnog-drustva>> pristupljeno 11. veljače 2021.
3. Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva, 'Mreža Transnational Giving Europe donira i u Hrvatskoj' <<https://zaklada.civilnodrustvo.hr/news/transnational-giving-europe-donira-i-u-hrvatskoj/>> pristupljeno 16. prosinca 2020.
4. N1, 'Inicijativa za snažno civilno društvo traži od Plenkovića da ne imenuje EGSO' <<https://hr.n1info.com/vijesti/a514685-inicijativa-za-snazno-civilno-drustvo-trazi-od-plenkovica-da-ne-imenuje-egso/>> pristupljeno 11. veljače 2021.
5. Vlada RH, 'Vladine mjere' <<https://www.koronavirus.hr/vladine-mjere/101>> pristupljeno 7. veljače 2021.
6. Živim.hr, 'Drugi val potresa jako je oslabio našu psihu, a krizu pandemije najteže prolaze mladi samci' <https://zivim.gloria.hr/zivim/disem/drugi-val-potresa-jako-je-oslabio-nasu-psihu-a-krizu-pandemije-najteze-prolaze-mladi-samci-15053698?utm_source=jutarnji.hr&utm_medium=pagebreak&utm_campaign=dr_pb> pristupljeno 2. ožujka 2021.

Danijel Baturina*

INSIGHTS INTO THE ACTIVITIES OF CIVIL SOCIETY IN CROATIA DURING THE PANDEMIC OF THE COVID-19 DISEASE

Summary

The COVID-19 pandemic that started at the beginning of 2020 has put great constraints and significant challenges in organization of social and economic life. This paper analyses the civil society response to the COVID-19 pandemic and presents specific adaptations and opportunities to contribute to the society in the circumstances of the COVID-19 pandemic.

The stories that civil society organizations published on the webpage ZADobroBIT.hr have been analysed by the means of a qualitative research. Thematic analysis in different scopes of activities shows that civil society organizations were more focused on the general population and various vulnerable groups. Vulnerable groups were recognized as those needing particular additional support in the course of this period. The activities aiming at general population focused on newly emerged needs related to civil protection. Civil society also worked on keeping the everyday routines in communities by conducting various types of activities. Informing and educating aimed at creating new and maintaining existing information and educational practices that adapted to pandemic circumstances. The results of the research show also that organizations have significantly changed, and quickly adapted their work with the help of technology and by using volunteer work.

The results of the analysis suggest that civil society has proved flexible and able to respond quickly to emerging social needs, but also emphasized the contextual limitations of the actions. Thus, the paper discusses the position and role of civil society in the “new normal“, and the impact it has on its further development in the Croatian social and political environment.

Keywords: civil society, civil society organizations, volunteering, pandemic of the COVID-19 disease, Croatia

This work is licensed under a Creative Commons

Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

* Danijel Baturina, PhD, Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 3, 10000 Zagreb, Republic of Croatia. E-mail address: danijel.baturina@pravo.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9063-305X>.